

Summary

Grinenko O. A. Legal regulation of relations of EU — the USA in trade sphere. — Article.

To One of the most important partners among the developed countries for EU certainly are the USA. In view of that business factors were a principal cause of creation of EU, article is devoted research of legal regulation of relations of EU — the USA in trade sphere.

Keywords: legal regulation of mutual relations of EU — the USA, trade sphere, the WTO, Trans Atlantic Free Trade Area (TAFTA).

УДК 340.12:342.15(4).001.76

В. М. Пріскалова

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ У РОЗВИТКУ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ — УЧАСНИЦЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність цієї теми обумовлюється зростанням внутрішніх та зовнішніх умов еволюції сучасних держав у процесі глобалізації. Об'єктивно вони ведуть до формування єдиної, всесвітньої, планетарної цивілізації, до якої долучаються існуючі сьогодні на Землі країни, інтенсивно розвиваються транснаціональні економічні та інформаційно-комунікаційні відносини. Зазначена проблема знаходить своє відображення в працях Л. Мамута, В. Герхарда, Ю. Шишкова, М. Орзіха, А. Крусян, С. Єршова. Разом з тим теорія та практика висувають на порядок денний нові завдання, котрі потребують теоретичного осмислення. На вирішення однієї з них і направлена дана стаття.

Період прискорення глобалізації спричинив за собою суттєві зміни, що стосуються положення і ролі національної держави, яке було і продовжує залишатися головним у світовому політичному процесі. Крім того, цей період відзначений модою на інтерпретацію таких змін, як доведення того, що відбувається зараз «вмирання» держави взагалі. Сенс існування держави (*raison d'être*) піддається сумніву, а в гіршому випадку під різними приводами — заперечення.

Процес, «відспівування» держави, як його називає Л. Мамут [1, 59], почався давно. Ще в 1963 р. К. Шмітт писав: «Епоха державності підходить до кінця. З цього приводу вже не треба більше витрачати слів. Держава як модель політичної єдності, як носій вражає з усіх монополій — монополії прийняття політичних рішень — цей блискучий зразок європейської форми і західної цивілізації, повалений з трону, позбавлений влади» [2, 10]. А в 1980 р. Е. Тоффлер стверджував, що національні держави приречені піти у небуття, бо вони безпорадні встановити абсолютно нові політичні рамки, «які були б здатні забезпечити щось подібне світовому порядку» [3, 344].

На рубежі ХХ–ХХІ ст. ідея «вмирання» національної держави перекладається на потік, перетворюється на масовий продукт наукового та публіцистичного виробництва. З'являється безліч публікацій на цю тему, а саме: «Запад держави» [4, 273] «Кінець національної держави» [5, 386], «Згасання національної держави» [6, 57], «Прощання з національною державою» [7, 313]

і т.п. Більшість тих, хто займається вивченням глобалізації, переконані: один з її ефектів — криза і старіння держави.

Погляди, згідно з якими сучасна національна держава закінчує своє існування, як вважає Л. Мамут, не можна вважати сигналом до відмови від визнання найсерйозніших змін, які, дійсно, відбулися в державі під впливом глобалізації. Навпаки, лише виразне (виключаючи негативні та позитивні переживання) бачення цих змін і прийняття їх у розрахунок відкриває можливість вироблення правильного розуміння метаморфоз, що відбуваються в наші дні з феноменом національної держави як таким. Далі він відзначає, що багато хто з тих, хто пише про державу, під нею мають на увазі аж ніяк не власне державу, тобто не публічно-владним чином організоване і кероване соціально стратифіковане суспільство. Вони видають за нього тільки фрагмент цілісної державності: її невід'ємну керуючу структуру — комплекс інститутів публічної влади, корпус зайнятих у них службовців, державний апарат [1, 70–74].

Серйозні зміни, що відбуваються зараз в державі, обумовлюються, на загальну думку, перш за все радикальною трансформацією світового економічного співтовариства. З конгломерату взаємопов'язаних економік різних країн і континентів воно перетворюється в єдиний, всесвітній, господарський організм, причому національні, господарські системи виявляються його складовими елементами. Ядро цього організму — транснаціональні корпорації, які багато ключових для всього господарського світового порядку рішення приймають самі.

Коли центри прийняття таких рішень розташовуються поза межі і сфери юрисдикції національної держави, суттєво послаблюються можливості останньої належною мірою впливати на економічні процеси, що протікають всередині національно-державних меж. Державі дедалі важче використовувати традиційні важелі макроекономічного регулювання, захищати свій економічний лад від небажаних зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних впливів. Загально прийнято вважати, що «глобалізація об'єктивно веде до розмивання і знецінення регулюючих функцій національної держави» [8, 5]. Подібна ситуація тягне за собою зниження рівня управління з боку національної держави не одними лише економічними процесами, але також процесами соціальними, інформаційними та ін

Звичайно, для обсягу, змісту та форм реалізації суверенітету національної держави, втягнутого закономірностями суспільно-історичного розвитку в мережі інтеграційних і кооперативних зв'язків, продиктованих наднаціональними організаціями, це не проходить і не може пройти безслідно. У своїй діяльності національна держава змушена рухатися в політико-правовому напрямі й застосовувати методи і засоби, що диктуються зобов'язаннями, які вона взяла на себе перед наднаціональними організаційними об'єднаннями. Держава повинна більш скрупульозно (чим це було раніше) враховувати інтереси інших країн, навіть якщо це не завжди збігається з деякими національними інтересами. Інтеграція в універсальні і регіональні міждержавні об'єднання (спілки) і одночасно повна незалежність від них, їх потреб, процедур, регламентів і т. д. — поняття несумісні.

Очевидно, що міждержавні об'єднання не можуть створюватися і нормально функціонувати без надання (поступки) їм національними державами якоїсь частки своїх нормотворчих, адміністративних і судових правочинів. Невірно, проте, робити висновок, що тим самим національні держави повністю розлучаються з належним їм суверенітетом і «вручають» його національним міждержавним об'єднанням.

Суверенітет держави не можна плутати зі свободою його дій. Така свобода майже ніколи і ніде не була абсолютною. Свободу дій національної держави незмінно обмежує (щоразу неоднаково) маса різних обставин: історичних, соціально-класових, економічних, екологічних, психологічних, релігійних та ін. Але це не означає, що рішення діяти так чи інакше державою приймаються несамостійності і незалежно. Воно й сьогодні надходить аналогічним чином, тобто самостійно. «Слід визнати, що глобалізація не настільки істотно, як це може здатися, впливає на свободу дій держави» [9, 102].

Глобалізаційні процеси ставлять перед національно-державними формами людського гуртожитку нові проблеми. Тим самим вони стимулюють національну державу нарощувати активність, підвищити, а не згортати дії по належному захисту свого суверенітету, по забезпеченню інтересів своїх громадян, національного бізнесу, національної культури, врешті-решт, своєї ідентичності.

Але ця інтеграція припускає, що національна держава не приносить в жертву власну ідентичність, зміцнює, а не демонтує стрижневі інститути свого політико-правового устрою. Вона зберігає за собою головні функції і особливості, які забезпечують внутрішню безпеку і територіальну цілісність держави, твердий порядок у ньому, а також реалізують права і свободи людини [10].

В світі відбуваються інтеграційні процеси, настільки своєрідні і скороминущі, що не дозволяють поки підійти до ряду поставлених проблем з однозначними висновками, та й правова думка часом сильно відстає. Існуючі в сучасному світі міжнародні співтовариства є об'єднаннями як міжурядового (ООН, ЄС, СНД, ЛАД, ОАД та ін), так і недержавного характеру (Червоний Хрест, Міжпарламентський союз та ін.) Особливе місце серед них, безумовно, займає Організація Об'єднаних Націй — універсальний міжнародний інститут, статут якого розроблений найбільш повно. Статут ООН доповнюється Статутом Міжнародного Суду, правилами процедури головних органів ООН і характеризується дуже високим ступенем конкретизації (цілі об'єднання, правові положення його членів, перелік його повноважень, порядок прийняття рішень і т.д.).

При аналізі правової природи, форм, юридичного статусу, правосуб'єктності більшості названих вище організацій слід враховувати як цілі і завдання, так і правову основу об'єднання, а також особливості та існуючі зараз у світі тенденції інтеграційних процесів, які вельми складно піддаються вивченню і прогнозуванню. Якщо у попередні десятиліття помітно збільшувалася кількість міжурядових організацій, то зараз поряд з цим інтенсивно розвивається система міжнародних неурядових об'єднань.

Життя і практика вносять серйозні корективи в прогнози розвитку існуючих у світі об'єднань держав. Так, створення Європейського Союзу представля-

лося ряду дослідників як поетапний рух до федерації у вигляді Сполучених Штатів Європи, в процесі якого створення єдиного ринку, ліквідація контролю на кордонах, освіта наднаціональних владних органів, уніфікація права та інші перетворення, здавалося, повинні поступово привести до того, що держави — учасники союзу будуть все більш перетворюватися в символічні. Проте цього не сталося.

Відмінною особливістю сучасних світових інтеграційних процесів є своєрідне переломлення в них елементів конфедеративних і федеративних утворень. Навіть у досить монолітних, просунутих інтеграційних угрупованнях проглядаються різношвидкісні інтеграційні процеси. Простежуються і загальні закономірності, ознаки, риси існуючих і знову створюваних союзів держав.

В якості аргументації — об'єднавчий процес в Європі. Показово, що Договором про заснування ЄЕС (1957 р.) з правової точки зору властиві всі риси основного джерела міжнародного права — міжнародного договору. З точки зору змісту договір демонструє складний правовий механізм, за допомогою якого певна група держав передала частину своїх власних прав у компетенцію міжнародної організації, створила своєрідний механізм з вироблення норм, обов'язкових для застосування як усередині країни, так і для Співтовариства в цілому, причому інтереси Спільноти висувуються на перший план.

У результаті склалося право, що регулює різноманітні інтеграційні відносини всередині Співтовариства на величезному територіальному просторі країн-членів. Значною відмінністю установчих актів Співтовариства від традиційних міжнародних договорів є те, що дія положень договорів поширюється не лише на держави-члени, але й на їх громадян. Це говорить про особливу якість спільнот як інтеграційних об'єднань держав.

Хоча реалізація інтеграції в тому плані, як вона задумана при створенні ЄС, передбачає обмеження суверенітету в певних життєво важливих областях держав-членів, ініціатори ЄС визнали недоцільним відразу проголосити наднаціональний характер Співтовариства. У свідомості людей суверенітет і незалежність мали занадто глибоке коріння, тому термін «наднаціональний» не фіксується в установчих документах ЄС. Треба було знайти такі форми, які протягом певного періоду розгортання інтеграційних процесів дозволили б поєднати суверенітет держав-членів з потребами створення самостійної структури органів Союзу, а також дати правову характеристику нової міжнародно-правової конструкції.

Укладаючи Маастрихтський договір, абсолютно різні країни і народи об'єдналися, утворюючи абсолютно новий економічний і політичний простір без кордонів і обмежень на пересування людей, товарів, капіталів. Вони йшли до цього об'єднання протягом трьох з половиною десятиліть цілком усвідомлено, погоджуючи позиції, що для досягнення головної мети об'єднання — забезпечення більш високого рівня розвитку виправдані певні політичні перетворення у вигляді Європейського парламенту, Комісії ЄС та інших наднаціональних органів, створення яких вимагає готовності «поступитися частиною свого суверенітету». Але, незважаючи на цілий ряд конфедеративних елементів, проект

створення єдиної Європи в кінцевому підсумку передбачав саме федеративність як головну ознаку обраної форми об'єднання.

В юридичній науці, як відомо, найважливішою характеристикою федералізму є субсидіарність. Цей принцип, який використовується у Маастрихтському договорі, був вперше закладений в X поправку американської Конституції і означав, що ті функції, які не можуть бути досить ефективно здійснені, підпадають під юрисдикцію вищого рівня.

Відповідно до цього принципу можливі втрати політичного впливу на національному рівні повинні відшкодувати доступом до формування європейської політики. А це не що інше, як закріплення принципу «обмеженого суверенітету» по відношенню до держав — членів Європейського Союзу.

Якій би інтерпретації не підлягав принцип субсидіарності, він створює новий механізм інтеграційного розвитку Співтовариства. У преамбулі Договору йдеться про рішучість продовжувати будівництво «все більш тісних зв'язків між народами Європи, де рішення будуть прийматися наскільки можливо близько до громадян, відповідно до принципу субсидіарності».

Специфічний характер ЄС особливо яскраво проявляється в структурі та компетенції його центральних органів. Саме організаційна структура органів Спільноти дозволяє реалізувати ту повноту влади, якою наділений ЄС. В основі структури лежить принцип єдиної незалежної влади з поділом її на законодавчу, виконавчу і судову. Інституційна система ЄС представлена Європейським парламентом, Радою, Комісією та Судом. У вирішенні питань, що входять до його компетенції, ЄС виявляє повну самостійність: він наділений правом прийняття обов'язкових рішень з регулювання функціонування спільного ринку.

У центрі дискусії про правову природу Європейського Союзу стоять проблеми державного суверенітету. Ряд авторів розглядають ЄС як такий собі аналог державного союзу федеративного типу. На користь цієї точки зору приводять, зокрема, факт існування автономного правопорядку спільнот, що поширюється не лише на держави-члени, але і на їх громадян і заснованого на установчих актах, що розглядаються як свого роду конституції. Та обставина, що в рамках цього правопорядку існує примат права спільнот над національним правом держав-членів, в цілому визнається останніми, є підставою для проведення паралелі з принципом пріоритету федерального права перед правом суб'єктів федерації. У «пом'якшеному» варіанті ЄС розглядається як асоціація суверенних держав з тенденцією розвитку до об'єднання федеративного типу [11, 136].

Якщо погодитися з цією точкою зору, то можна припустити, що ЄС в майбутньому може придбати якості федеративного союзу держав в результаті поетапної відмови держав-членів від деяких прав, притаманних суверенітету, на користь Союзу.

У зовнішній сфері властиві суверенітету права зберігаються за державами-членами з певними вилученнями, заснованими на зобов'язаннях, прийнятих в рамках ЄС. Так, держави-члени можуть брати участь у міжнародно-правових відносинах з третіми країнами і міжнародними організаціями, укладати міжнародні договори. Якщо ж розглядати ЄС як міжнародну організацію з наднаціо-

нальними повноваженнями, то мова також може йти про певні добровільні обмеження прав держав-членів на користь організації.

Таким чином, загальною тенденцією розвитку Європейського Союзу є поступова добровільна передача прав, заснованих на суверенитеті, Союзу. Цей процес можна розглядати як своєрідний перехід від традиційних міждержавних відносин до відносин внутрішньодержавного типу. Якщо ж розглядати ЄС як міжнародну організацію з наднаціональними повноваженнями, то слід констатувати розширення таких наднаціональних повноважень. У будь-якому випадку має місце передача державами-членами певного обсягу правосуб'єктності Союзу як цілому. Однак сам ЄС не набуває в силу цієї обставини суверенітету. Він здійснює лише певні повноваження, надані йому державами-членами, що добровільно відмовилися від прав, властивих суверенітету, у визначених сферах [12, 69].

Підводячи підсумок, відзначимо, що міжнародні відносини в останні десятиліття зазнають корінних змін, а в міжнародному праві позначилися нові підходи до питань міжнародної правосуб'єктності, що не може не позначатися на підходах до дослідження державного суверенітету. Особливий вплив на цю проблему надають зростання взаємозалежності в світі, процеси міжнародної інтеграції та глобалізації, нові виклики та загрози, з якими стикається людство [13, 82–84].

Література

1. Мамут Л. Конституция Российской Федерации в конце XXI века // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. — 2003. — № 4.
2. Schmidt C. Der Begriff des Politischen / C. Schmidt. — 1996. — 109 p.
3. Toffler A. The Third Wave / A. Toffler. — N.Y., 1980.
4. Vallet O. Le d'eclin de l'Etat // Revue administrative. — 1992.
5. Guehenno J.-M. The End of Nation-State / J.-M. Guehenno. — Menneapolis, 1995. — 405 p.
6. Герхард В. Угасание национального государства // Connections. The Quarterly Journal. — 2002. — Т. 1, № 3.
7. Albrow M. Abschied vom Nationalstat / M. Albrow. — Frankfurt am Main, 1998. — 350 p.
8. Шишков Ю. В. Глобализация — враг или союзник развивающихся стран? // Мировая экономика и международные отношения. — 2003. — № 4.
9. Валлерстайн И. Конец знакомого мира // Социология XXI века. — М.: Наука, 2003. — 256 с.
10. Орзих М. Современный конституционализм в Украине. Введение в украинское конституционное право / М. Орзих, А. Крусян. — К.: Алерта, 2006. — 290 с.
11. Кашин С. Ю. Право Европейского Союза: учебник / С. Ю. Кашин. — М., 2004. — 376 с.
12. Кокошин А. А. Реальный суверенитет в современной мировой системе / А. А. Кокошин. — М., 2005. — 245 с.
13. Пастухова Н. Б. Международная интеграция и государственный суверенитет // Государство и право. — 2006. — № 10.

Анотація

Пріскалова В. М. Традиції та новачі у розвитку суверенітету держав — учасниць Європейського Союзу. — Стаття.

У статті розглядаються проблеми зростання внутрішніх і зовнішніх умов еволюції сучасних держав у процесі глобалізації. Особлива увага приділяється суверенітету держав — учасниць Європейського Союзу.

Ключові слова: глобалізація, суверенітет, національна держава, Європейський Союз, міжнародна інтеграція.

Аннотация

Прискалова В. М. Традиции и новации в развитии суверенитета государств — участников Европейского Союза. — Статья.

В статье рассмотрены проблемы роста внутренних и внешних условий эволюции современных государств в процессе глобализации. Особое внимание уделяется суверенитету государств — участников Европейского Союза.

Ключевые слова: глобализация, суверенитет, национальное государство, Европейский Союз, международная интеграция.

Summary

Priskalova V. Traditions and innovations in development of the sovereignty of the states — participants of the European Union. — Article.

In this article the problems of growing internal and external conditions of the evolution of modern states in globalization process are analysed. Particular attention is paid to the sovereignty of States Parties of the European Union.

Keywords: globalization, sovereignty, national state, European Union, international integration.

УДК 341.231.14(38):316.647.82

Н. В. Дрёмина-Волок

К ВОПРОСУ ОБ ИСТОРИОСОФИИ МЕЖДУНАРОДНОГО АНТИДИСКРИМИНАЦИОННОГО ПРАВА: РАВЕНСТВО, СПРАВЕДЛИВОСТЬ И ПРОТО-РАСИЗМ В ФИЛОСОФИИ ДРЕВНЕЙ ГРЕЦИИ

«Международное право, которое имеет собственную историю ... должно иметь свою историософию, связанную с общей историософией, поскольку историческое развитие международного права непосредственно связано с главным направлением развития человечества, а настоящий смысл международного права можно понять, лишь поняв смысл истории человечества как таковой» — пишет проф. О. О. Мережко [1, 158]. В полной мере это глубокое замечание касается международного антидискриминационного права, базирующегося на категориях равенства и справедливости, в поисках сущности которых философская мысль прошла долгий путь исканий.

Очевидно, что на протяжении многих тысячелетий, сохраняя свою сущностную характеристику, представления о равенстве и справедливости претерпевают трансформации, отражающие сложный и противоречивый ход развития человеческой цивилизации. Суть дискриминации состоит в неравном и несправедливом обращении. Самое простое понимание справедливости заключается в требовании соблюдения равенства. Поэтому первой формулировкой принципа справедливости как нравственной нормы было золотое правило нравственности: «Поступай по отношению к другим так, как они поступают по отношению к тебе» [2, 51].